

KURUC TÁBORNOKOK ÉS BRIGADÉROSOK NYUGHELYEI*

II. Rákóczi Ferenc tábornoki és brigadérosi karának névsorát és adattárát a Heckenast Gusztáv által megkezdett munka folytatásaként csak a legutóbbi időben sikerült összeállítani a teljesség igényével.¹ A 2005 tavaszán megjelent történeti *Ki kicsoda?* sajtó alá rendezésekor – amint azt az előszóban is jeleztem² – külön figyelmet fordítottam az egyes személyek temetésére vonatkozó adatokra is. Bevallott céloom ezzel az emlékhelyek feltárására és az évfordulós megemlékezésekre irányuló figyelem felkeltése, a hagyományápolás segítése, végső soron a nemzeti és közösségi tudat erősítése volt. Emellett az egyes síremlékeknek mint nemzeti kulturális örökségünk történelmi és művészettörténeti értékeinek számbavétele a későbbi tudományos kutatások megalapozását is szolgálhatja.

Rákóczi 27 tábornoka, 33 brigadérosa, valamint a speciális megfontolások alapján a kuruc katonai felső vezetők körébe sorolható további 3 főtiszt (Vay Ádám udvari fő- és Török András vicekapitány, végül a katonai tanácsadói szerepet is betöltő Des Alleurs francia altábornagy)³ egytől egyig olyan magas társadalmi státust töltött be, hogy mindegyikük esetén maradandó síremlék felállítását tételvezethetjük fel. E síremlékek zömmel templomok vagy (gyakran eleve temetkezési hely számára emelt) kápolnák sírboltjaiban elhelyezett, díszes, anyagukban is időtálló szarkofágokat, epitáfiumokat jelent(h)ettek. A kevésbé maradandó emlékek (a temetési szertartáshoz kapcsolódó iratok, halotti címerek és temetési zászlók, illetve maguk a hamvak) többnyire elpusztultak, több joggal remélhetjük azonban (ha nem is eredeti helyükön) a síremlékek fennmaradását. A szabadságharc legfőbb vezetői közül a bujdosásban elhunyt fejedelem és leghívebb követőinek sírhelyei után már a XIX. század végén nyomozás indult, s éppen az ő hamvaik végső nyugalomra helyezésének centenáriuma jelent apropót a mostani megemlékezésekhez és ismereteink összegzéséhez.

Mindezeket előrebocsátva, lássuk a konkrét adatokat.⁴ A kuruc hadvezetéshez sorolt 63 fő közül nem, vagy csak igen hézagosan, ismerjük a külföldiek (a lengyel Grudziński tábornok, a francia Chassant, Lemaire, Fierville és Damoiseau brigadérosok, valamint Des Alleurs márki) későbbi sorsát. Reményeink szerint célirányos kutatásokkal legalább egy-két francia főtiszt későbbi életpályája feltárható lenne, s talán új – szerencsés esetben még a szabadságharc időszakához is adatokkal szolgáló – forrásanyag felkutatása és síremlékeik azonosítása sem eleve kudarcra ítélt vállalkozás.

* Előadásaként elhangzott 2006. november 10-én Vaján, a Vay Ádám Múzeumban, a Vay Ádám hamvai hazahozatalának centenáriuma alkalmából rendezett tudományos konferencián.

¹ *Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár.* S. a. r., kiegészítette és az előszót írta: *Mészáros Kálmán.* Budapest, 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak, 8.)

² Uo. 13. o.

³ A kérdéskör részletes feldolgozását lásd *Mészáros Kálmán: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai.* A kuruc katonai felső vezetési létrejöttje és hierarchiája 1703–1711. Budapest, 2006. (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára.)

⁴ A tábornokok és brigadérosok korábban közzétett adataira külön-külön nem hivatkozom, azok – pontos forrásjelezeleteikkel együtt – könnyen visszakereshetőek az első jegyzetben említett betűrendes adattárban.

A szabadságharc időszakában elhunyt brigadérosok és tábornokok közül Ebeczky Imre (†1707–1709 között), Róth János György (†1707. március 18. előtt nem sokkal), Esze Tamás (†1708. május 27., nyitrai tábor, egymásra támadt kurucok szétválasztása közben, tisztázatlan körülmények között), Csáky László (†1708. szeptember 22–24. között, Hadad), Bagossy Pál (†1709. február 22., Debrecen, hirtelen halállal), Vas Sándor (†1709. április 6., Eger), Berthóti István (†1709. október 15. este 9 óra körül, Érsekújvár, „az fulladásban”), Babocsay Ferenc (†1710. január 22., Romhány, elesett a csatában), Buday István (†1710. május 18. előtti napokban, Nagymihály, pestisben), Gyürky Pál (†1710. június 2., Kassa, valószínűleg pestisben), Orosz Pál (†1710 nyarán, pestisben⁵), Berthóti Ferenc (†1710. szeptember 11. este 7–8 óra között, Kassa, pestisben), Nagyszegi Gábor (†1711. január 18., Munkács) és Radics András (†1711. február 13. után, de valószínűleg még Kassa feladása előtt) temetéséről nincsenek közelebbi adataink, néhányuknál még haláluk pontos idejét sem tudjuk. Többségüket a zürzavaros viszonyok és a pestisjárvány miatt valószínűleg sebtében temették el, leginkább elhalálozásuk helyszínén vagy ahhoz közel.⁶

A szatmári békét megélt főtisztek közül Andrassy István, Balogh István, Jósika Dániel, Kisfaludy György, Náray László, Perényi Miklós, Pongrácz Gáspár, Sennyey Ferenc és Szemere László (†1714–1718 között) további sorsát csak alig vagy egyáltalán nem ismerjük, így halálukról és temetésükről sincsenek közelebbi adataink. (Pongrácz talán még a felkelés végét sem érte meg, a rá vonatkozó utolsó adatunk legalábbis 1708-ból való, amikor már labanc oldalon állt.)

Mások esetében ismerjük ugyan a halálozás pontos (vagy körülbelüli) idejét, ennek ellenére temetésükkel kapcsolatos adatok egyelőre nem kerültek elő. Galambos Ferenc vicegenerális (†1712/1713 fordulóján) halálával a családnak fiágon magva szakadt, talán zempléni birtokainak központján, Deregnyon helyezték végső nyugalomra. Szentpétery Imrét (†1725. február 27 – április 12. között) szintén családi birtokán, Sajószentpéteren temethették el, ahogy Vay László (†1733. február 8 – augusztus 12. között⁷) vélhető nyughelye is a vajai birtokközpont lehet. Esterházy Dániel (†1714. október 1., Nagycenk), Ordódy György (†1721. május 12., Trencsén) és Ottlyk György (†1730. április 28., Felsőozor) halálának helyét és napját is tudjuk,⁸ Andrassy György (†1725), Palocsay

⁵ Heckenast Gusztáv 1710. júl. 7. előttre tette a halálát, de a hivatkozott (általam korábban nem ellenőrzött) adat (AR I/VI. 544. o.) csupán azt mondja, hogy Orosz Pál ezrede már „Barkóczi”, azaz ifj. Barkóczy Ferenc nevét viseli. Miután tudjuk, hogy Orosz még életében, 1710. máj. végén megvált lovasezredétől, ebből nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy elhunyt, egyéb körülmények azonban valószínűvé teszik, hogy még csakugyan 1710 nyarán távozott az élők sorából, mivel forrásaink nem említik, s nyilván ezredét is már rossz egészségi állapota miatt „resignálta”.

⁶ Pálóczi Horváth György naplójából tudjuk, hogy 1709. dec. 2-án elhunyt apósát, Monaky Ferenc volt kuruc ezredest, abaúji újoncözó kapitányt Mihály nevű fia már 9-én eltemette, „mert igen lármás volt az idő”, még Pálóczi Horváth és neje (az elhunyt veje és lánya) sem kapott időben értesítést. Lásd: A Pálóczi Horváth család naplója 1622–1790. Közli: *Szopori Nagy Imre*. = Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századokból. [I. k.] Budapest, 1881. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptores, XXXI. k.) 260. o. Az előző század végének zürzavarai idején (1693 őszén) Károlyi Sándor apósát is nagy hirtelen temette el az anyósa. Lásd: Gróf Károlyi Sándor önéletrajza és naplójegyzetei. Kiadta Szalay László. [Thaly Kálmán előszavával.] Pest, 1865. I. k. (Magyar Történelmi Emlékek, IV. k.) 35–36. o.

⁷ Az adattárban megjelenhez képest új információ, hogy 1730. dec. 6-án, 1732. jan. 14-én, márc. 9-én és 1733. febr. 8-án is élőként említik. Lásd Károlyi inémt idézett naplóját: I. k. 384., valamint II. k. 39., 44., 73. o.

⁸ Ordódy és Ottlyk halálozási adatait Szluha Márton genealógus kutatásaiból ismerjük.

György (†1730) és Szentiványi János (†1745) esetében a szakirodalom csak az évszámot rögzítette, temetkezési helyük megállapításához pedig további kutatások szükségesek.

Négy brigadéros olyan körülmények között vesztette életét, hogy méltó síremlék állítására valószínűleg nem került sor. Az árulásért kivégzett Ocskay László (†1710. január 3., Érsekújvár), a megtorlásul lefejezett Fodor László (†1710. január 18., Győr), a megátalkodott eszközgöcként halálra szentenciázott Balogh Ádám (†1711. február 6., Buda) és az 1714. évi szepességi felkelést kirobbantó, de a császáriak kezére került Czelder Orbán (†1717. október, Kassa⁹) földi maradványai valószínűleg tisztességes temetés nélkül kerültek a földbe. Ocskayról tudjuk ugyan, hogy testét az újvári ferenceseknél helyezték örök nyugalomra,¹⁰ sírfeliratot azonban nyilván számára sem készítettek. Kivégzésének vélhető helyszínét mindazonáltal a következő épített emléktábla jelzi Újvár főterén.

*

A hasonló sorsot ért Bezerédj Imre brigadérossal annyiban más a helyzet, hogy az ő állítólagos síremléke máig fennmaradt – ha nem is eredeti helyén. Köztudott, hogy Bezerédjt a sárospataki országgyűlés „záróakkordjaként”, 1708. december 18-án, egy keddi napon, délelőtt 10 órakor végezték ki sógorával, Bottka Ádám alezreddessel együtt. Az eseményről két szemtanú, Beniczky Gáspár fejedelmi titkár, és ifj. Tsétsi János, a későbbi pataki professzor is megemlékezik. Előbbi elmondása szerint a kivégzettek testét „a hajdúk vasakkal és billincsekkel együtt ott lévő koporsókban betévén, templomban bevitték, a criptában eltemették”.¹¹ Itt a sárospataki római katolikus templomról, s mint Tsétsi pontosításából tudjuk, annak is az északi oldaláról van szó.¹² Alig két évtized múltán a jezsuita Spangár András az időt és nevet pontatlanul említi krónikájában, de a temetés körülményeit a valóságnak megfelelően így summázza: „Sááros-Patakon a' nyáron [1709-ben!] Bezerédi Ignácznak [!] feje vétetik, és ugyan az ott való öreg Templomban vasastúl el temettetik”.¹³ Hogy Bezerédj mégsem nyugodhatott békében, azt ismét csak a megbízható Tsétsi Jánostól tudjuk. A nép körében ugyanis rögtön a kivégzett dandárnak „feltámadásáról” kezdtek suttozni. Rákóczi – a babonás híresztelést megcáfolandó – hús hajdút küldött a holttest kiásatására. Köszemlére helyezték, majd ismét elhantolták a tetemet,¹⁴ ám a sárospataki templom teljeskörű régészeti feltárásakor

⁹ Czelder Orbán évekig raboskodott, s hogy 1717 őszén elrendelték kivégzését, annak okát talán abban kell keresnünk, hogy a török háborúban és az 1717. évi „utolsó tatárjárásban” kuruc emigránsok is kompromittáltak magukat.

¹⁰ Az adatot a labanc Berényi Ferenc naplófeljegyzésére hivatkozva közli *Thaly Kálmán*: Ocskay László, II. Rákóczi Ferenc fejedelem brigadérosa és a felső-magyarországi hadjáratok, 1703–1710. Történeti tanulmány. 2., bőv. kiad. Budapest, 1905. II. k. 338. o. (A Berényi-napló mai jelzete: OSzK Kt. Quart. Hung. 64., az idézett jan. 19-i bejegyzés: fol. 365r.)

¹¹ II. Rákóczi Ferenc ezertizenkét napja. Beniczky Gáspár fejedelmi titkár diáriuma 1707. május 24 – 1710. február 28. S. a. r., az előszót és a jegyzeteket írta *Bánkúti Imre*. Budapest, 2005. (Rákóczi Források.) 192. o.

¹² „...in Templo Patakiensi ad latus septemtrionale humati sunt...” Ifjabb Tsétsi János havi krónikája a Rákóczi-háború történeteiről. 1703–1709. = Történelmi naplók. 1663–1719. Közli: *Thaly Kálmán*. Budapest, 1875. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptorum XXVII. k.) 380. o.

¹³ *Pethő-Kálnoky-Spangár*, 1738. 87. o.

¹⁴ Lásd Tsétsi ímént idézett krónikáját: 380. o. Az eredeti kéziratból *Sebestyén Károly* már 1866-ban közölte az érdekes históriát: Pót-adat Bezerédi Imre dandárnak elfogatásához és kivégzetéséhez. *Vasárnapi*

csupán egyetlen, lábain vasbilincset viselő, fej nélküli holttest került elő 1965-ben, melyet minden bizonnyal Bottka Ádám földi maradványaival azonosíthatunk. Bezerédjt ugyanis közszemlére helyezése után már nem vitték vissza a templomba, hanem a trinitáriusok kolostorában temették el. A Rákóczi Múzeumban őrzik azt a töredékesen fennmaradt, vörös homokkőből készült síremléket, amelyen – ma már alig kivethetően – egy fej nélküli vitéz alakja látható, s amely a hagyomány szerint Bezerédj sírköve lenne. Magának a kőnek is hányatott sorsa volt. Állítólag a trinitárius kolostor faláról távolították el a rend 1787. évi feloszlata után, és Bezerédj sírja is ekkor semmisülhetett meg. Az emlékkő előbb a vár kazamatáiban hányódott, majd egy 1818. évi tudósítás szerint a várárkon átívelő híd „oldalfalába ... vala becsinálva”. A híd elbontása és az árok betöltése után a pataki vár Perényi-szárnyának folytatását alkotó árkados folyosó földszinti oldalfalában helyezték el.¹⁵ Ma a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumának állandó kiállításán, a reneszánsz kőtárban vehetjük szemügyre.

*

Vannak, akiről tudjuk, hová temették el, síremlékük azonban nem maradt fenn korunkig. Időrendben Domokos Ferenc brigadérossal (†1708. december 25. vagy 26., Sümeg¹⁶) kezdetük a sort, akit Vázsonyban temettek el, mint arról mostohafia, Tholdi Pál debreceni jegyző 1709. évi (közelebről nem keltezett) végrendelete tudósít. Sajnos, Nagyvázszyban a református templom építése és az anyakönyv vezetésének kezdete is évtizedekkel a Rákóczi-szabadságharc utáni időszakra esik, így természetesen ma már nyoma sincs Domokos Ferenc síremlékének.

*

Pekry Lőrinc (†1709. március 6., Homonna) tábornagy és hitvese, az első magyar költőnk egyikeként számon tartott Petrőczy Kata Szidónia (†1708. október 21., Beregszentmiklós) gyors egymásutánban hunytak el. Érdemes mindkettőjük temetésének adatait megvizsgálni, mivel a köztudatban úgy él, hogy a házaspár együtt alussza örök álmát

Ujság, 1866. 623. o. A cikk *Chernel Kálmán: Bezerédj Imre dandárnok elfogatása*. Kőszegen, 1708. szept. 5. címmel megjelent korábbi közleményéhez (uo. 598–599. o.) kapcsolódott. Sebestyén Bezerédj sírkövééről is hírt adott, amely akkor már a belső vár falában volt elhelyezve.

¹⁵ A Bezerédj kivégzésére és síremlékének történetére vonatkozó adatokat összegyűjtötte és mintaszerűen feldolgozta a pataki római katolikus plébániatemplom 1963–65. évi régészeti munkálatait irányító *Gervers-Molnár Vera: Sárospataki síremlékek*. Budapest, 1983. (Művészettörténeti Füzetek, 14.) 52–53. o. és jegyz. 93. o. Lásd még előzőleg a helyi sajtóban megjelent tudósítást: *Molnár Vera: Bezerédi Imre vagy Bottka Ádám sírja került-e elő? Északmagyarország. A Magyar Szocialista Munkáspárt Borsod Megyei Bizottságának Lapja*, 22. évf. 37. sz. (1966. febr. 13.) 4. o.

¹⁶ Esterházy Antal 1708. dec. 29-én Szombathelyről keltezett levelében azt írta Bercsényinek, hogy Domokos halála „ezelőtt negyed-nappal történt”. Lásd: Gróf Esterházy Antal kurucz generális tábori könyve. 1706–1709. Közli: *Thaly Kálmán*. Budapest, 1901. 295. o. Heckenast Gusztáv ezt 26-ának értelmezte, s a korabeli szemléletmód alapján ez megengedhető, sőt jellemzően így értendő számítás. Azt sem zárhatjuk ki (úgy is értelmezhető) azonban, hogy a brigadéros 25-én hunyt el. Esterházy mindenesetre már 26-án intézkedett Domokos gyalogezredének gondviseléséről. Lásd e napon, Szombathelyen kelt rendeletét Séllyey Gergely alezredeshez: i. m. 818–819. o. (Domokos mostohafia sajnos csak annyit említ végrendeletében, hogy a haláleset „karácson havában” történt.)

a huszti református templomban, és – bár síremlékük nem maradt fenn –, 2006 nyarán emléktáblát is állítottak számukra a templom falán.¹⁷ A budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum által készíttetett fekete gránittábla aranybetűs felirata óvatos megfogalmazással a következőket hirdeti: „A hagyomány szerint e templomban temették el | a református gróf Pekry Lőrinc kuruc tábornokot | és evangélikus feleségét, | az első jelentős magyar költőnt, | Petrőczy Kata Szidóniát.”

Az asszony temetésének előkészületeire még Pekry tett lépéseket. A halotti címereket Kornevics Pál ungvári mestertől rendelte meg 1708. december 2-án.¹⁸ December 23-án ünnepélyes ceremóniával Beregszentmiklósról Husztra szállíttatta a holttestet, hogy az ottani református templom sekrestyéjében „conserválja, oly reménységgel, hogy Erdélyben eltemethesse”. Huszti L. Sámuel „praedicállott az test felett”, s a szertartáson számos erdélyi bujdosó is megjelent.¹⁹ Két hónappal később, 1709. február 28-án Pekry torokgyulladászt kapott, és hat nap múlva ő is elhunyt. A Korneviccsel történt április 3-i elszámlolásban már új (nyilvánvalóan a tábornagy számára készíttendő) címerekre felvett előleg is szerepel.²⁰ Pekryt – úgy tűnik – Homonnán temették el, 1709. március 30-án legalábbis egy Homonnán kiállított számadás tanúskodik a temetésre Eperjesen tett vásárlások értékéről (314 forint 16 dénár), április 1-jéről és 3-áról pedig a homonnai ferences gvárdián, Csető Bonaventura és Haburai László plébános számlái tudósítanak a gróf temetésére való harangozásról.²¹

1709. május 26-án Petrőczy Kata Szidónia temetése is megtörtént Huszton. Logikusnak tűnhet, hogy az újabb szertartásra azért került sor, mert ugyanakkor Pekryt is felesége mellé temették. Az eseményen ismét megjelent Teleki Mihály naplójában a következőket olvashatjuk 1709. május 25-i dátum alatt: „Indultam feleségemmel együtt Husztra, néhai gróf Pekri Lőrinczné, gróf [!] Petrőczy Szidónia Kata asszony temetésére. Szállottam Kőkényesdi Ferenczné asszonyom házához. Másnap, Vigesima 6ta volt az temetés.”²² Kár, hogy a szűkszavú bejegyzés jóval kevesebbet árul el, mint az előző év végi ceremóniáról. Feltűnő azonban, hogy egy szóval sem utal Pekry Lőrinc temetésére.

Mint láttuk, Pekry azt tervezte, hogy Erdélyben temetteti el feleségét, de erre az idő szerint reménye sem lehetett. Mivel a Petrőczy Kata számára készíttetett halotti címereket eredetileg 1709. január 20-i határidővel rendelték, a december 23-i ceremónia után Pekry életében is sor került volna egy újabb huszti szertartásra (sírbatételre). Petrőczy Kata 1709. májusi temetése tehát nem csak azzal magyarázható, hogy ekkor helyezték

¹⁷ Az ünnepélyes eseményről hírt ad a *Kárpátalja* c. hetilap 2006. jún. 23-i, 284. száma is, lásd Badó Zsolt cikkének online változatát: www.karpatok.uzhgorod.ua/hetilap.

¹⁸ *Szádeczky*, Sz 1908. 420. o. 132. sz.

¹⁹ Az eseményről Teleki Mihály dec. 22–23-i naplőfeljegyzései tudósítanak részletesebben, a rövid idézet is innen valók. Lásd a napló másolatát: MTAK Kt. Ms. 10 210. pag. 209–210. Teleki és Arelt János tanácsurak 1709. jan. 2-án Viskén kelt, Rákóczihoz írott levele is megemlíti Petrőczy Kata dec. 23-i ideiglenes temetését. Lásd *Bánkúti Imre*: *Iratok Máramaros vármegye történetéhez 1703–1711*. Budapest, 1992. (Új Történelmi Tár. Fontes Minores ad Historiam Hungariae Spectantes, 3.) 223. o. 166. sz.

²⁰ *Szádeczky*, Sz 1908. 311. o. és 420. o. 132. sz. Pekry haláláról akkori hadsegéde, jövődöbéli veje, Daniel István számol be késő öregkorában (1762) írt önéletírásában. Kiadta *Vargyasi id. Daniel Gábor*: *A vargyasi Daniel család eredete és tagjainak rövid életrajza*. Budapest, 1896. 359. o.

²¹ *Szádeczky*, Sz 1908. 311–312. o. és 421–422. o. 136–137. és 139. sz.

²² Lásd Teleki naplójának idézett másolatát: MTAK Kt. Ms. 10 210. pag. 241–242.

férjével közös sírhelyre. A költőné életrajzírója azonban úgy fogalmaz, hogy az asszonyt „férje mellé” temették Huszton.²³ Cserei Mihály azt írja Históriaijában, hogy Pekry „meghala hirtelen Máramarosban, ott is temeték el”. A mű modern kiadásának sajtó alá rendezője jegyzetben pontosítja a halál helyét és dátumát, de a huszti temetést ő is tényként említi.²⁴ Magam is ezt görgettem tovább Heckenast Gusztáv életrajzi adattárában, most, a fenti források áttekintése után azonban elbizonytalanodtam. Újabb források előkerüléséig legalábbis kétségesnek kell tartanunk Pekry huszti temetését. Sajnos, a helyszínen már Petrőczy Kata – egykor minden bizonnyal létező – síremlékének sincs nyoma.²⁵ Az sem kizárt, bár nem is túl valószínű, hogy 1711 után leányági utódaik új helyre szállították Pekry és neje földi maradványait. Ha azonban ez nem történt meg, Pekry sírját talán nem Huszton, hanem Homonnán (vagy annak környékén) kell keresnünk.

*

Az öreg Barkóczy Ferenc tábornagról egy Zemplén vármegye történetét tárgyaló XIX. századi kézirat tudni véli, hogy „az ő várkastélyában, Pálóczon” hunyt el 1709-ben. Kazinczy Ferenc ezt az adatot a vármegyei levéltár fasc. 156. No. 92. jelzetére hivatkozva korigálja, megjegyvezvén, hogy Barkóczy „nem ott, hanem Kassán, 1709. júl. hó 28-án, 82 éves korában” halt meg.²⁶ Ugyanez az adat ismétlődik Kazinczynak a vármegyei levéltár segédleteihez fűzött jegyzetei között. Eszerint az özvegy grófné, Andrássy Anna bárónő tudósította Zemplén vármegyét férje haláláról, akit augusztus 12-én a kassai ferenceseknél temettetett el.²⁷ A volt ferences (1804-től szemináriumi) templom síremlékeit Wick Béla, a város jeles múlt századi monográfusa vette számba, de Barkóczy epitáfiumáról semmit sem tud,²⁸ és sajnos, ebből az időből a város halotti anyakönyvei is hiányoznak.²⁹

*

²³ S. Sárdi, 1976. 35. o. és RMKT XVII/16. 640. o.

²⁴ Cserei 419. és 504. o.

²⁵ Máramaros vármegye monográfusa – Szádeczky kutatásainak ismeretében – teljes bizonyossággként említtette, „hogy a Pekry-pár nem Huszton költözött el az élők sorából s nem is itt temettetett el”. Lásd *Ifj. nagysomkúti Pap József: Adalékok Máramaros történetéhez. Máramarossziget, é. n. [1909?]* 315–316. o. E ki-jelentés, mint láttuk, az asszonyt illetően nem helytálló, de legalább tudjuk, hogy már Pap József idejében sem volt nyoma a síremléknek, később pedig Fabiny Tibor is hiába nyomozott utána. Lásd még: S. Sárdi, 1976. 35. o. 109. jegyz. és RMKT XVII/16. 640. o.

²⁶ Történeti jegyzetek Zemplén vármegyéről. Ford. Dongó Gy. Géza. 97. folyt. 733§ *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez*, 1904. 272. o. 5. jegyzet. Egyébként még Nagy Iván is úgy tudta, hogy Barkóczy Pálócon halt meg: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I. k. Pest, 1857. 198. o. Ugyanez olvasható a Magyar Életrajzi Lexikonban (főszerk. Kenyeres Ágnes) is: I. k. 118. és a világhálón: mek.oszk.hu/00300/00355.

²⁷ Dongó Gy. Géza: Kazinczy Ferenc jegyzetei vármegyénk levelestárának tárgymutatóiban. III. *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez*, 1909. 258. o. 41. sz.

²⁸ Lásd Wick, 1941. 380–384. o.

²⁹ Már a múlt század 30-as éveiben sem voltak meg. Lásd Wick Béla: Az 1709–10-iki pestisvész Kassán. Košice, 1934. 21. o.

Bottyán János egyike a méltán híres és népszerű kuruc generálisoknak, életrajzát a Rákóczi-kor két neves kutatója, Thaly Kálmán és R. Várkonyi Ágnes is feldolgozta, halálának pontos körülményei és a temetésére vonatkozó adatok mégis olyannyira ellentmondásosak, hogy azokról a mai napig is számos tévhit kering a köztudatban. Nem haszontalan tehát, ha részletesebb áttekintést adunk az eddig feltárt – egymásnak részben ellentmondó – ismereteinkről. Spangár András 1738-ban Kassán megjelent krónikája szerint az öreg kuruc tábornokot pestisjárvány ragadta el 1709-ben, „borszüretnek idején”.³⁰ Thaly már 1865-ben helyesen mutatott rá, hogy ezt az adatot nem feltétlenül kell hitelesnek tekintenünk, hiszen a dühöngő járvány időszakában elhunytak majd’ mind-egyikéről ez volt a kortársi vélekedés.³¹ Kolinovics Gábor, a Rákóczi-szabadságharc lelkiismeretes krónikása az ő korában még élő résztvevők elmondására is építő, hatalmas, sokak által használt, de sajnos mindmáig kiadatlan munkájában részletezi a nyolc viharos esztendő eseményeit. Szerinte Bottyán a Jászberénytől nem messze fekvő Szentlőrinc-káta falu környékén („circa Kátám S. Laurentii, vicum non procul ad Jászberénio”) hunyt el „phrenesis”-ben.³² Ezt a betegséget Thaly dr. Kovács-Sebestyén Endre főorvos (1814–1878)³³ tájékoztatása alapján agyvelőgyulladásnak értelmezi.³⁴ Pápai Páriz szótárában a „bolond-hagymáz” kifejezést olvashatjuk a *phrenesis* magyarázataként.³⁵ Dr. Schulteis Emil közlése szerint agyhártyagyulladással járó kiütéses tífuszról lehet szó.³⁶

Thaly már a Bottyán-életrajz megjelenését követő második évben újabb adatokkal jelentkezett a Századok hasábjain. Bottyán örökösének pörös aktáiból, özvegyének 1712. október 5-én Pozsonyban eskü alatt tett vallomása nyomán közli, hogy a tábornok „Anno 1709. dje 27. Septembris ... örsi pusztán levő táborhelyén” múlt ki „ez árnyékvilágból”.³⁷ 1878-ban látott napvilágot Bercsényinek Rákóczihoz írott, Bottyán frissen vett halálhírért is tudató, 1709. szeptember 27-én kelt levele. A főgenerális zárasképpen, már az aláírást követően jegyezte le az azóta sokat idézett sorokat: „Most hozzák hírt: szegény Bottyán vak sógor, tegnap 8 óra tájban behúnta az másik szemét is...” Thaly az adatot azonnal ütközteti Bottyán özvegyének idézett 1712. évi vallomásával, s felteszi, hogy vagy Forgách Julianna tévedett a napot illetően, vagy 27-én reggel 8 óra körül hunyt el Bottyán, s erről a Tornalján tartózkodó Bercsényi gyorsfutár útján még aznap értesülhetett Tarnaörsről.³⁸

Feltűnő, hogy mindmáig egyetlen olyan forrás sem került elő, amelyben közvetlen szemtanú tesz jelentést Bottyán haláláról, vagy legalább olyan, amelyben a szemtanú jelentését továbbítja valaki részletesebben. Pedig több ilyen levélnek kellett lennie. Esterházy Dániel pl. 1709. szeptember 28-án Szátok mellől írja Bercsényinek, hogy előző le-

³⁰ *Pethő-Kálnoky-Spangár*, 1738. 87. o.

³¹ *Thaly*, 1865. 485. o.

³² Idézi *Thaly*, 1865. 484. o.

³³ Korának neves sebésze, Arany, Deák, Jókai kezelőorvosa, az MTA levelező tagja. Lásd *Ipolypasztó honlapját* a világhálón: www.pastovce.sk

³⁴ *Thaly*, 1865. 484. o. 3. jegyz.

³⁵ *Pápai Páriz Ferenc: Dictionatium Latino-Hungaricum et Hungarico-Latino-Germanicum*. Nagyszében, 1767. (Hasonmás kiad.: Budapest, 1995.) 427. o.

³⁶ Az Orvostörténeti Könyvtárban Rákóczi Katalin közvetítésével kapott információ.

³⁷ *Thaly*, Sz 1867. 172. o. Az irat később közölve: AR *VI*X. 792. o. 585. sz.

³⁸ AR *VI*. 354. o. 75. sz. levél és a hozzá fűzött lapalji jegyzet.

velében beszámolt Bottyán haláláról.³⁹ Darvas Ferenc ugyanaznap kelt, Bene András nógrádi alispánhoz intézett levele is közli Bottyán halálhírét.⁴⁰ Újabb, döntő forrás előke-rüléséig nem foglalhatunk állást a halál pontos idejét (szeptember 26. vagy 27.) illetően.

A helyszínnel kapcsolatban Forgách Julianna vallomását hitelesebbnek kell tartanunk Kolinovicsénál. Kolinovics persze nem sokat tévedett, s Bottyán egyik utolsó táborhelye csakugyan Szentlőrinc-káta volt. Maga Bottyán 1709. szeptember 9-én innen keltezi Ber-csényihez írt levelét és ugyanaznap, ugyanott állított ki egy védlevelet a jászberényiek részére.⁴¹ Eddig ismert utolsó levele is Lőrinc-kátán kelt szeptember 18-án Bercsényihez, amelyben már a hirtelen rátört nyavalyáról ír, s arról, hogy a borbélyok csupán érvágás-sal menthették meg életét.⁴² További, közvetett forrásaink viszont arra utalnak, hogy a generálist nem Lőrinc-kátán érte a halál. Bercsényi már szeptember 21-én azt írta a feje-delemnek, hogy Bottyánt felrendelte „Hatvan s Vadkert közé”.⁴³ November 3-án pedig arról írt Károlyinak, hogy „holta elütt három nappal szegény Bottyán” Hatvanban volt „rendet tenni”: hogy elejét vegye a város meghódolási szándékának, a budai császári ör-séggel kapcsolatot kereső városiak közül fogságra vetett néhányat.⁴⁴ Mindezek alapján úgy tűnik, hogy Bottyán Lőrinc-kátáról áthelyezte táborát, s attól északkeletre, a tarnaörsi pusztán hunyt el. 1951-ben megjelent életrajzában ugyanakkor még a lőrinc-kátai hely-szín szerepel.⁴⁵ A szerző, R. Várkonyi Ágnes, később már nem utal a helyszínrre, az ere-detileg általa is elfogadott halálokat azonban – minden forráshivatkozás nélkül – meg-kérdőjelezi: „Sokáig úgy tudták, hogy agyhártyagyulladás okozta halálát. Valószínűleg a pestis, a fekete halál csavarta ki kezéből a kardot.”⁴⁶ A köztudatban ma is a pestis-verzió tartja magát,⁴⁷ s mindkét említett település magáénak tudja Bottyán halálának helyszínét.⁴⁸

³⁹ AR I/IX. 727. o. 548. sz. Előző nap talán Bercsényi is Esterházy ezen, egyelőre ismeretlen tudósítását közvetítette Rákóczihoz.

⁴⁰ „Rákóczy Levelek.” Nagy Iván Rákóczi-kori iratmásolatainak regesztái a Nógrád Megyei Levéltárból. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: *Szirácsik Éva*. Salgótarján, 2005. (Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból, 46.) 295. o. 424. sz. Thaly minden bizonnyal erre – a hivatkozása szerint Nagy Iván történeti jegyzeteiből származó – adatra utal monográfiájában: „Annyi bizonyos, hogy szeptember 28-kán nemcsak hogy nem élt többé, sőt halála sem vala már titok, mert egy ezen napon kelt nógrádmegyei levélben a hirveves hadvezérről mint elhunytól van szó.” *Thaly*, 1865. 483. o. Ugyanez az adat említve még: *Thaly*, Sz 1867. 168. és 169. o.

⁴¹ AR I/IX. 725–726. o. 545. és 546. sz.

⁴² AR I/X. 51–52. o. 22. sz. Idézi R. Várkonyi, 1975. 210–211. o. Újra kiadva: Pest-Pilis-Solt vármegye a Rákóczi-korban. Közreadja: *Bánkúti Imre*. Budapest, 1996. (Előmunkálatok Pest megye monográfiájához, 2.) II. k. 727–728. o. 746. sz. Ugyancsak szept. 18-án írt Esterházy Antalnak is, aki már Bottyán halála után, okt. 1-jén keltezte, és „Szent-Lőrincz-Káta, vel ibi-ubi” címezte válaszlevelét. Lásd: AR I/IX. 733–734. o. 552. sz.

⁴³ AR I/VI. 342. o. 71. sz.

⁴⁴ Székési gróf Bercsényi Miklós levelei Károlyi Sándorhoz. 1703–1711. A gr. Károlyi-nemzettség levéltárában levő eredetiek után közli: *Thaly Kálmán*. Pest, 1868. (Rákóczi Tár. Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések... II. k.) 290. o. CCXVI. sz.

⁴⁵ „A lőrinczkátai táborban agyhártyagyulladás lepte meg, ez okozta halálát”. *Várkonyi Ágnes*: Vak Boty-tyán. Budapest, 1951. 106. o.

⁴⁶ R. Várkonyi, 1975. 211. o.

⁴⁷ Lásd pl. a világhálós vitaforumok egyikét: forum.index.hu „A Rákóczi-szabadságharc” c. topic 39. hozzászólója (Zoroastro, 2005.06.10.)

⁴⁸ Lásd honlapjaikat: www.szentlorinckata.hu/telepules/hiressegek és www.onkormanyzat.net/city_detail.php?id=2724. Tarnaörsön kopjafa jelzi Bottyán táborának vélt helyszínét, Szentlőrinc-kátán pedig szobrot állítottak a generális számára.

Thaly először úgy vélte, hogy a halál és a temetkezés helyszíne azonos lehetett, sőt valószínűtlennek tartotta, hogy Bottyán „tetemei ama háborús időben Hatvanba vagy Egerbe szállítottak volna, még kevésbé, hogy saját jószágai valamelyikébe vitettek volna el”, ezért 1865-ben még a lőrincskéi „6-temetőt” emlegette.⁴⁹ Forgách Julianna valómásának előkerülésével azonban arra is fény derült, hogy Bottyán földi maradványait mégiscsak méltó helyen, a gyöngyösi ferenceseknél temették el.⁵⁰ A temetésre október első napjaiban kerülhetett sor, Bercsényi ugyanis szeptember 30-án kelt instrukcióval bízta meg Gellért Imre alezredest és Niczky Pál főhadsegédet, hogy – a járvány miatt kerülve a szokásos ceremóniákat – „egy estve, annak rendi szerint, tisztességesen takarítassák el” a generális tetemét.⁵¹ A hagyatéki per iratai között pedig arról maradt fenn utalás, hogy három „törökbárony-vánkoshéja” közül egyik a „feje alatt temetődött néhai Bottyán János Úrnak”.⁵² E két forrásadat köszön vissza Bottyán népszerű életrajzában is, bár a temetés helyszínéről hallgat a szerző: „Hűséges vitézei ráfektették kedves törökbárony vánkosára, letakarták kopott kacagányával, és este, fákyák világa mellett eltemették csendesen.”⁵³

Thaly már 1867-es közleményében megírta, hogy Ipolyi Arnold társaságában Gyöngyösre látogatott, de Bottyánnak már semmi emlékét sem találták. Egy idős szerzetes rég elhunyt társának elbeszélése nyomán előadta nekik, hogy II. Józsefnek a templomok körüli temetkezéseket megtiltó rendelete után a korábbi sírokat felszámolták, az oltár előtt lévő sírköveket újrahasonosították, az elhunytak földi maradványait pedig egy közös (a templom kolostor felőli oldalában kialakított) ossariumba temették.⁵⁴

Bognár Márk hittanár és könyvtárnok később még a gyöngyösi ferencesek bevételi könyvéből juttatott el Thalyhoz két adatot, amelyek a Bottyán temetésével kapcsolatban felvett összegekről tanúskodnak: a barátok előbb 1709. szeptember 27-i dátummal 17 forint 86 dénárt, majd 1710. június 25-én 112 forint 80 dénárt bevételeztek, amely összegek nem pontosan egyeznek özvegyének idézett vallomásával.⁵⁵

Thaly később sem adta fel, hogy rálelhet egyik legkedvesebb hősének maradványaira. A Rákóczi és bujdosótársai hamvainak hazaszállítására tett előkészületekkel együtt Bottyán csontjainak felkutatását is szorgalmazta, hogy őt is Kassán temethessék el. Tisza István miniszterelnök azonban már 1905 elején úgy foglalt állást, hogy ha fellelnék is Bottyán hamvait, azokat akkor sem kellene megbolygatni.⁵⁶ Thaly Gyalus László építész és Nagy Géza nemzeti múzeumi „igazgató-őr” társaságában végzett újabb, a templom-

⁴⁹ *Thaly*, 1865. 500–501. o.

⁵⁰ „Gyöngyestt barátok klastromában temetőhelyéért, missékre, gyertyákra adott” az asszony 240 forintot. Lásd: *Thaly*, Sz 1867. 172. o.; AR *VIX*. 793. o. 585/I. sz.

⁵¹ Lásd a Tormalján kelt instrukciót: AR *VIX*. 729. o. 549. sz.

⁵² *Thaly*, Sz 1867. 173. o.; AR *VIX*. 796. o. 585/I. sz.

⁵³ R. *Várkonyi*, 1975. 211. o.

⁵⁴ *Thaly*, Sz 1867. 174–175. o.

⁵⁵ AR *VIX*. 793. o. Thaly lapalji jegyzetben közölt kiegészítése az 585/I. sz. irathoz. Bognár Márk 1880. júl. 18-án Szentkúton kelt, Thaly Kálmánhoz írott levelét lásd: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. fasc. 29. fol. 349.

⁵⁶ Lásd Tisza levelét Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Budapest, 1905. jan. 31. *Halász-Katona-Ólmosi*, 2004. 125. o. 31. sz. A magam részéről Tiszának adnék igazat, hiszen az 1906-ban hazahozott bujdosók közül ma már csupán Vay Ádám nyugszik hazai földben, s kár lett volna Bottyánt olyan földön eltemetni, amelyhez életében nem kötődött.

ban pusztító 1904-es tűzvészt követő helyreállítási munkálatokkal egybekötött kutatásokat. A csontok azonban ekkor sem kerültek elő (vagy legalábbis nem azonosíthatók azokat), Thalynek így be kellett érnie egy márványtábla felállításával, melynek patetikusan feliratát is ő maga fogalmazta.⁵⁷ Az 1907. október 13-án felszentelt tábla ma is hirdeti a gyöngyösi ferences templomban eltemetett kuruc generális emlékét, de korántsem állíthatjuk, hogy végleg pontot tehetünk a sírhely feltárására tett kísérletek önmagában is érdekes történetének végére. A rendszerváltozást követően a ferencesek visszatérhettek Gyöngyösre, s a rend és a város részéről újabban ismét felmerült a sírhely feltárásának igénye.⁵⁸ Erre, valljuk be, egyre kisebb az esély, bár a mindmáig elmaradt teljeskörű régészeti feltárás még tartogathat meglepetéseket.

*

Folytassuk a sort a szatmári békét elfogadó (esetleg rövid emigráció után amnesztia-val hazatért) tábornokokkal és brigadérosokkal. Időrendben Csajághy János (†1712. január 2. után, valószínűleg már 3-án, Peresznye) a következő, akiről tudjuk ugyan, hol temették el, de síremléke előtt ma már nem tiszteleghetünk. A hirtelen fellépő betegségben elhunyt egykori kuruc brigadéros (halálakor már kinevezett császári ezredes) testét sógora, id. Szöke Mihály Pápára vitte. Itt (valószínűleg a pestisjárvány miatti zárlat okán) a holttestet nem engedték be a városba, ezért Szöke Mihály a városon kívül, egy „kamarában” helyezte el, majd ő maga ügyes-bajos dolgai intézésére Veszprémbe ment. A temetést 1712. február 15-ére tűzték ki, ezen maga Szöke nem tudott megjelenni, s ezért János nevű fiát küldte Pápára, „hogy az miben lehet, tegye atyaffiúságos tisztit”.⁵⁹ Ebből az időből hiányoznak a pápai református egyház halotti anyakönyvei, így pontosabb forrásunk egyelőre nincs a temetés helyéről.

*

Thoroczkay István generális alig egy szűk esztendővel élte túl a szatmári békekötést: 1712. április 11-én hunyt el. Halálának pontos dátumát sírfelirata őrizte meg, Thoroczkayt ugyanis az általa 1707-ben építtetett torockószentgyörgyi sírboltban helyezték vég-ső nyugalomra. A kriptá első lakója az életének 24. évében elhunyt Thoroczkay Sámuel lett 1707-ben. Őt követte 63 éves korában meghalt édesapja, id. Thoroczkay István gene-

⁵⁷ *Fáy Zoltán*: Ferencesek Gyöngyösön. Fejezetek a gyöngyösi barátok életéből. Budapest, 1999. 95–96. o. (A szerző a Bottyán temetésére vonatkozó – általunk fentebb idézett – adatokat is összegzi: uo. 58. o.) Lásd a Műemlékek Országos Bizottságának javaslatát a tábla felállításáról és annak Thaly által szerkesztett szövegéről. Budapest, 1906. ápr. 25. *Halász-Katona-Ólmosi*, 2004. 144–145. o. 42. sz.

⁵⁸ Lásd pl. *Fekete István* ismeretterjesztő céllal készült (sajnos több téves adatot is tartalmazó) cikkét: *Legendák és kétségek. Hol nyugszik Vak Bottyán? Élet és Tudomány*, 2000/3. 80–82. o.

⁵⁹ Lásd id. Szöke Mihály levelét Esterházy Dániel grófhoz. Veszprém, 1712. febr. 13. OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. fasc. 16. fol. 503. Vö. még: *Mészáros Kálmán*: Csajághy János kuruc brigadéros halála. Adalék Thaly Kálmán történetírói módszeréhez. = Előadások a Rákóczi-szabadságharc történetéből. A Magyar Történelmi Társulat gyöngyösi konferenciája. Szerk. *Katona Csaba*. Budapest, 2004. 47–55. o., ahol Csajághy végrendeletét is kiadtam. A temetés napját itt félreérthetően, a hónap megjelölése nélkül közöltem (i. m. 52. o. 30. jegyzethez tartozó főszöveg), amely így inkább jan. 15-ének vélhető, Szöke azonban a temetés *jövöbeni* dátumáról írt, tehát a febr. 15-i dátum a helyes.

rális, végül 1714-ben melléjük temették a 32 évesen eltávozott ifj. Thoroczky Istvánt is. A sírboltot utóbb összekötötték az 1727-ben felépült katolikus templommal, amelyet 1849. évi feldúlása után 1867-ben építettek újjá. Orbán Balázs 1871-ben megjelent munkájában még eredeti helyén írja le a Thoroczky-sírbolt epitáfiumát.⁶⁰ Napjainkban is tiszteleghetünk a becses emléktábla előtt, amelyet legújabbán a templom falába helyeztek át.⁶¹ Thoroczky István tehát az első, akinek pontos sírhelyét is ismerjük, és eredeti síremléke is fennmaradt.

*

Ugyancsak 1712-ben, június 10-én fejezte be viszontagságos életét Petrőczy István báró, a fentebb már említett költőné bátyja. Thököly és Rákóczi generálisát Mossócon, felesége birtokán érte a halál 58 éves korában, és az év szeptember 29-én temették el feleségével a necpáli evangélikus templomban. Samuel Michaelides beszercebányai prédikátor búcsúztatta, felesége, Révay Erzsébet pedig „gazdag feliratú síremléket állított” számára. Az asszony – újabb házasság és újabb özvegység után – 1732. november 19-én követte férjét, s őt is Necpálon helyezték örök nyugalomra.⁶² Az egykori artikuláris templom azonban ma már nem áll, s a XIX. század elején épült evangélikus templomban régi síremlékek nem találhatók, a Petrőczy-házaspárénak sincs nyoma.⁶³

*

Nem sokkal utóbb, 1713. február 3-án, és nem is sokkal távolabb, Trencsén városában, anyósa, Balassa Gáborné Perényi Mária házánál hunyt el Andrássy Pál báró. A volt kuruc generális valószínűleg torokgyík áldozata lett. Őt a trencsényi jezsuitáknál temették el, viszonylag szerény pompával.⁶⁴ A volt jezsuita (jelenleg piarista) templomban ma már nincs nyoma síremlékének.⁶⁵

*

Sréter János brigadéros, tüzérségi főfelügyelő (†1714. február vége–március eleje, Surány) sírfeliratát Nagy Iván közli családtörténeti munkájában, de elmulasztotta megje-

⁶⁰ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból. V. k. Pest, 1871. 229. o. (Két kötetbe rendezett hasonmás kiadása Csatári Dániel kísérelésével: 1982.)

⁶¹ A torockószentgyörgyi római katolikus szórvány lelki gondozását jelenleg Nagyenyedről látják el. A beszozlógáló lelkészától nyert információt Csáki Árpád közvetítette számomra, szíves segítségét ez úton is hálásan köszönöm.

⁶² A Heckenast-féle adattárban említett források mellett újabbán *Fukári Valéria* közölt becses adatokat a Petrőczy család genealógiájáról és Petrőczy István életéről: III. Petrőczy István és Révay Erzsébet házassága, valamint: Révay Erzsébet második házassága. *Új Szó. Szlovákiai magyar napilap*, 2005. ápr. 23. és máj. 28. (online változat: www.ujso.com).

⁶³ A necpáli evangélikus esperestől nyert információt Balázs Péter közvetítette számomra.

⁶⁴ Lásd erről részletesen: A b. Orlay s gr. Serényi család zábláthi levéltárából. 1566–1718. Közli: *Thaly Kálmán. Történelmi Tár*, 1898. 274–279. o.

⁶⁵ Henrieta Zazova szíves közlése.

lőlni a helyszínt. Gyaníthatóan birtokai közelében, valamelyik nógrádi evangélikus templom kriptájában nyugszik.

*

Mikes Mihály gróf egy évtizeddel a szatmári béke után hunyt el családjá körében. A székelyek kuruc főgenerálisa már utolsó éveit is „súlyos nyavalyában” töltötte, majd kilenc napi betegséget követően, 1721. január 6-án reggel 8 óra után hunyt el életének 54., házasságának pedig 28. esztendejében. Minderről felesége, Bethlen Drusiánna Teleki Sándorhoz küldött gyászjelentéséből értesülhetünk. Az asszony „bőjtelő havának [február] 11dik napján Csík-Somlyón Seraphicus Szent Ferencz szerzetin levő klastromában, édes elei temető helyében, édes atyja s anyja közé” temettette el férjét.⁶⁶ Ez a családi sírbolt a csíksomlyói ferences templom északnyugati falához épített, majd a templom bővítése után annak belterébe került Szent Mihály-kápolna kriptájában volt. A kápolnát a templom 1810. évi újjáépítése során lebontották, helye azonban az új nagytemplom belső terében ma is kijelölhető. Az apa, Mikes Kelemen 1686-os epitáfiuma – másodlagosan elhelyezve – napjainkban is megtalálható Csíksomlyón, Mikes Mihály síremlékének azonban nem maradt nyoma.⁶⁷

*

Ebeczky István utolsóként nyert Rákóczitól generálisi rangot, s utolsó előttiként tette le a fegyvert Ungvár 1711. májusi kapitulációjával. A halálára vonatkozó, Heckenast Gusztáv művében közölt adatot a legújabb genealógiai szakirodalomból vettük. Egy azóta előkerült forrás azonban megcáfolja, illetve pontosítja ezt az adatot. Forrásunk nem más, mint Ebeczky özvegyének, Bossányi Klárának Károlyi Sándorhoz címzett levele, amely tehát feltétlenül hiteles. Eszerint Ebeczky István 1721. március 2-án hunyt el Tavarnokon.⁶⁸ Szluha Márton genealógiai munkája szerint a dátum március 20-a, a helyszín pedig a Tavarnokkal szomszédos Nagytapolcsány.⁶⁹ Ez vélhetően a nagytapolcsányi anyakönyvből származó adat, amelyet egyelőre nincs módunk ellenőrizni. Lehetséges,

⁶⁶ Temetési meghívók. III. Zabolai Mikes Mihály gyászjelentése. Ádámos, 1721. januárius 26. Közli: *Iffy Biás István. Genealógiai füzetek*, 1907. 59. o. Megjegyzendő, hogy a közölt irat címében jan. 26-a, a keltezésben viszont 2-a szerepel. Nyilvánvalóan ez utóbbi a nyomdahiba, hiszen a szövegből kiderül, hogy Mikes 6-án halt meg. A dátumban szereplő Ádámos feltehetően azonos a halál helyszínével, a falu ugyanis a család egyik birtoka volt. Teleki Mihály pl. 1711. dec. 8-án Ádámoson vendégeskedett Mikes Mihálynál. Lásd idézett naplóját: MTAK Kt. Ms. 10 210. pag. 328.

⁶⁷ *P. Benedek Fidéi*: Csíksomlyó. (Tanulmányok.) S. a. r. és a bevezető tanulmányt írta *Sas Péter*. Előszó *P. Benedek Domokos* OFM provinciális. A kísérőtanulmányt írta *P. Pap Lenárd* OFM. Kolozsvár, 2000. 125., 129–130. o. (A munkát Csáki Árpád barátom juttatta el számomra.) A kiadvány szerzője csupán Mikes Kelemen és Mikes Mihály temetéséről ismert adatot, más családtagokról nem tud, ezért Bethlen Druzsina fenti gyászjelentésén kívül érdemes utalni Cserei Mihály művére is, amelyben arról olvashatunk, hogy 1705 őszén (még jóval a nov. 11-i zsbói csata előtt) Mikes édesanyját (Kálnoki Zsuzsannát) is Csíkban (nyilvánvalóan a csíksomlyói sírboltban) temették el: *Cserei* 361. o.

⁶⁸ Magyar Országos Levéltár, P 398. Károlyi család levéltára. Missiles, No. 13 882. A levél korábban Thaly kezén is átfutott, ő azonban nem jegyezte le a pontos adatokat, s utóbb emlékezetből 1719-re tette Ebeczky István halálát. Lásd *Thaly Kálmán*: Az Ináncsi Ebeczky-család nemzedékrendéhez. *Turul*, 1888. 91. o.

⁶⁹ *Szluha Márton*: Nyitra vármegye nemes családjai. I. k. Budapest, 2003. 187. o.

hogya a temetés dátumáról és helyszínéről van szó, de az sem kizárt, hogy a napi dátum nyomdahiába vagy hibás olvasatra vezethető vissza, Nagytapolcsány pedig plébániai központként nem a halál (és talán nem is a temetés), hanem egyszerűen az anyakönyvezés helyszíne lehet.

*

Török András udvari vicekapitány csak 1711. október elején tért haza Lengyelországból. Előbb megyéje, Nógrád alispáni székét foglalta el (1713–1716), majd követként vett részt az 1723. évi pozsonyi országgyűlésen. Innen visszatérve megbetegedett, és augusztus 19-én podrecsányi birtokán meghalt. Ünnepélyes temetési szertartással helyezték végső nyugalomra szeptember 27-én a szomszédos Divény melletti családi sírboltban.⁷⁰

*

Sennyey István altábornagy, az itthon maradtak közül utolsóként meghódolt kuruc tábornok a szatmári béke után zempléni (bodrogközi) birtokaira vonult vissza. 1715-ben szőlőt adományozott a leleszi konventnek az odatemetkezés jogáért, 1724-ben végrendekezett, s valószínűleg rövidesen meghalt. Az ő sírját tehát minden bizonnyal Leleszen kell keresnünk.

*

Kisfaludy László brigadéros szabadságharc utáni életéről nagyon keveset tudunk. A genealógiai szakirodalom tudni véli halála évét (1739), és azt, hogy Nicken temették el.⁷¹ A nicki római katolikus anyakönyv 1739. évi halotti bejegyzései között nem találtam Kisfaludyra utaló adatot, Nick jelenlegi anyaegyházán, a vámoscsaládi plébánián pedig síremlékéről sem tudnak.

*

Az itthon maradt kuruc tábornokok közül Károlyi Sándor hunyt el utolsóként (†1743. szeptember 8., Erdőd), de a brigadérosok közül is csak Szentiványi János élte túl. Az egykori kuruc, halálakor pedig már császári-királyi tábornagyot előbb az erdődi kastély kápolnájában helyezték el, majd onnan Nagykárolyba vitték át. Az ünnepélyes temetési

⁷⁰ A gyászszertartást részletesen leírja *Mocsáry Antal*: Nemes Nógrád vármegyének történelmi, geographiai és statistikai eszmertése. Pest, 1826 (Hasonmás kiad. *R. Várkonyi Ágnes* előszavával és *Praznovszky Mihály* bevezetőjével: Szécsény, 1982.) I. 122–127. o.

⁷¹ *Nagy Imre*: A Kisfaludy család leszármazása. [II., bef. közl.] *Turul*, 1896. 60/61. lapok közötti leszármazási tábla. Nemesi Évkönyv, 1927–28. V–VI. évf. Szerk. *Daróczy Zoltán*. Budapest, 1929. 168/169. lapok közé helyezett leszármazási tábla. Ez utóbbi szerint 1731. márc. 27-én végrendekezett a Vas vármegyei Torony községben. Szluha Márton Toronyt a halál helyszínéül közli, de ez valószínűleg az előbbi adat pontatlan ismétlése csupán, amelyet én is átvettem az adattárban. Lásd *Balogh Gyula – Szluha Márton*: Vas vármegye nemes családjai. Budapest, 1999. a külön füzetben csatolt leszármazási táblák között: Kisfaludy II. A legújabb családtörténeti monográfia is csupán a volt kuruc brigadéros halálának évét közli. Lásd *Kisfaludy László*: A kisfaludi Kisfaludy család története. Debrecen, 2004. (Régi magyar családok, 2.) 112. o.

szertartásra végül 1744. június 22-én került sor az általa építtetett kaplonyi családi sírboltban, ahová korábban feleségét, anyósát és fiatalon elhunyt menyét (egyébként bujdosásban élő tábornoktársa, Csáky Mihály Krisztina nevű leányát) is temettette. A Károlyi Sándor által emelt templomot 1834. október 15-én földrengés rongálta meg, de Ybl Miklós tervei alapján már 1842–1847 között újjáépült neoromán stílusban, a templom keleti végéhez csatlakozó új, továbbra is a család temetkezéséül szolgáló kriptával. A sors kegyéből így ma egyedül a béketeremtő kuruc főparancsnok teste nyugszik épségben és szinte háborítatlanul ott, ahol megadták számára a végtiszteiséget.⁷²

*

A szatmári békét elutasító, utóbb az amnesztiából is kirekesztett katonai vezetők egytől-egyig idegen földön fejezték be hányatott életüket. Sorukat Vay Ádám udvari főmarsall nyitja, aki nem annyira önszántából, mint inkább Rákóczi nyomatékos kérésére ment Lengyelországba. Danckába is követte a fejedelmet népes családjával, s miután Rákóczi Franciaországba hajózott, Vay lett az észak-lengyelországi kicsiny kolónia feje. Súlyos anyagi gondok közepette, bujdosótársaitól is elszigetelve érte a halál 1719. január 31-én. Özvegye a danckai (akkor protestáns kézen lévő, ma római katolikus) Szent Erzsébet-templomban temettette el négy évvel korábban elhunyt Júlia leányuk mellé, s emléküket szép sírfeliratban örökítette meg. Ennek szövegét Thaly már 1874-ben közölte a Századok hasábjain.⁷³ 1906-ban Vay hamvait is hazahozták. Fölmerült, hogy őt is Kassán helyezik el, református vallása és főként a család ragaszkodása miatt azonban végül Vaján temették el. Holló Barnabás által készített síremlékét a református templom előtti parkban állították fel.⁷⁴ Eredeti márvány sírkövét a vajai református templom belső falában helyezték el, a danckai templomba pedig annak pontos másolata került.⁷⁵

*

Esterházy Antal tábornagy és Bercsényi Miklós főgenerális Rodostóba is követte a fejedelmet. Mindketten ott hunytak el: Esterházy az 1722. évi pestisjárvány idején, augusztus 10-én, Bercsényi pedig 1725. november 6-án.⁷⁶ Mindkettőjüket a rodostói görög templomban temették el, majd itt helyezték örök nyugalomra Rákóczi főudvarmesterét,

⁷² Lásd részletesen *Éble Gábor*: A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével. Budapest, 1913. 73–78. o. és Kaplony honlapját: www.kaplony.ro.

⁷³ *Thaly Kálmán*: Vay Ádám síremléke, és a Meskó-család Poroszországban. Sz. 1874. 429–431. o. A sír-íratot egy Danckában családot alapított bujdosó, Meskó Ádám leszármazottja küldte meg Thalynak a Berlinben élő Kertbeny Károly útján. (Mellesleg Thaly hibásan azt írta, hogy a sírkő a danckai temetőben maradt fenn.) *Hopp Lajos* utóbb a gdański városi könyvtárban Vay Júlia nyomtatott Eptaphiumát is megtalálta, amelyet Hagymási András, a danckai gimnázium munkatársa szerzett: A Rákóczi-emigráció Lengyelországban. Budapest, 1973. (Irodalomtörténeti füzetek, 80.) 107–108. o.

⁷⁴ Lásd részletesen *Bene János*: Vay Ádám hamvainak hazahozatala 1906-ban. = Rákóczi-kori tudományos ülészak. II. Rákóczi Ferenc fejedelem és bujdosótársai, valamint Vay Ádám hamvai hazahozatalának 90. évfordulója alkalmából. 1996. október 25. Szerkesztőbiz.: *Heckenast Gusztáv, Molnár Sándor, Németh Péter*. Vaja, 1997. 103–110. o.

⁷⁵ E márványtábla másolata napjainkra a helyi magyar közösség fontos kegyhelyévé vált, s a Gdański Magyarok Egyesülete jelenleg Nemoda-Stiasny Márta vezetésével kegyelettel ápolja Vay emléket.

⁷⁶ *Mikes* XLV. és LXVII. levél.

Sibrik Miklóst is. Síremlékeikről elsőként a *Magyar Mercurius* 1794. augusztus 8-i száma adott hírt a hazai közönségnek, közel száz év múltán pedig Thaly Kálmán is személyre vehette a templom padozatában lévő sírköveket.⁷⁷ A templomban végzett átalakítási munkák során valószínűleg két alkalommal is megbolygatták a sírokat, és áthelyezték a sírköveket: előbb 1828 táján, majd Thaly látogatását követően, 1896-ban. Úgy tűnik azonban, mindkét alkalommal gondosan ügyeltek rá, hogy a maradványokat a megfelelő sírkő alatt temessék el újra. 1903-ban Szádeczky Lajos végzett kutatásokat Rodostóban. Ekkor felnyitották Bercsényi sírját, s a mellékletek és koporsó nélkül előkerült, minden valószínűség alapján Bercsényinek tulajdonítható csontmaradványokat Szádeczky rézlemezsel bevont sírládában temettette el újra.⁷⁸ Egy évvel később – Rákóczi és társai hamvainak hazaszállítását előkészítendő – Thallóczy Lajos utazott Törökországba, s 1904. december 17-én feltárta a rodostói Panagia Pneumatokratoria görög templom három magyar sírját, s Bercsényi, Esterházy és Sibrik maradványait a konstantinápolyi Szent Benedek- (Benoît-) kolostorba szállíttatta,⁷⁹ ahonnan Rákóczi fejedelem, Zrínyi Ilona, Rákóczi József herceg, Bercsényiné Csáky Krisztina és az izmiti örmény temetőben feltárt Thököly Imre fejedelem hamvaival együtt 1906 októberében tértek haza. Bercsényit (feleségével közös szarkofágban) és Esterházyt is Kassán helyezték végső nyugalomra. Rodostói sírköveiket a Rákóczi-kripta fölötti Szent István-kápolna belső falán helyezték el, a rodostói görög templom falán pedig kétnyelvű, magyar és görög feliratú márványtáblával jelölték meg egykori nyugvóhelyüket.⁸⁰

*

Forgách Simon tábornagy egy rövid ideig szintén Rodostóban élt, 1721 végén azonban Lengyelországba költözött.⁸¹ Távozása háttérében részint Bercsényivel való személyi ellentéte, részint pedig a hazatérés lehetőségébe vetett reménye állt. Csalódnia kellett, kegyelmi kérvényeit az udvar sorra visszautasította, s Visnyevecen érte a halál 1730-ban. Ugyanott temették el a karmelitáknál. Miután Visnyevec orosz kézre került, a templomot a görög keletiek vették át, majd 1863-ban leégett. Forgách síremlékéről a *Voliny* c. orosz lap 1903. augusztus 13-i számában megjelent tudósítás alapján van egy leírásunk, de miután a kriptákat sírrablók megbolygatták, Forgách maradványait 1905-ben Vaszilij Grigorovics Scsura leMBERGI (Ivovi) ukrán tudós, Török Aurél antropológus és Mihalik József kassai múzeumigazgató nem tudta minden kétséget kizáróan azonosítani. Forgách így haló poraiban sem térhetett haza, bár Thaly az ő számára is helyet kívánt biztosítani a kassai domban.⁸²

*

⁷⁷ *Thaly*, 1889. 42–50. o. és *Uő*, 1893. 43–51. o.

⁷⁸ Lásd *Szádeczky Lajos: A bujdosó kurucok emlékei Törökországban*. Sz, 1904. 630–633. o.

⁷⁹ *Halász–Katona–Ólmos*, 2004. 13–14. o.

⁸⁰ Leírásukat lásd: *Wick*, 1941. 359–360., 362–363. és 364. o.

⁸¹ *Mikes* XLI. levél.

⁸² Scsura eredménytelen kutatásait röviden összefoglalta *Váradi Sternberg János: Forgách Simon kuruc tábornagy emlékiratai*. Sz, 1968. 1039–1040. o. Vö.: *Halász–Katona–Ólmos*, 2004. 15. o. (Vaszilij Scsura itt Bazil Szczuradként szerepel.)

Végezetül Csáky Mihály altábornagyról kell szólnunk, aki hosszú, nagyrészt bujdosásban eltöltött életét 1757. december 7-én fejezte be Rodostóban. „Utolsó generálisa volt Rákóczi Ferencnek” – írja róla Mikes Kelemen utolsó előtti fiktív levelében.⁸³ Az a pár papírra vetett sor, melyet a „holtig egészséges” 81 esztendő tábornokról a fejedelem hú kamarása hagyott ránk, maradandóbb emlékek bizonyult köbe vésett sírfeliratánál. Ez utóbbiról semmit sem tudunk. Őt már nem a görög templom, hanem a rodostói örmény temető fogadta be, mint arról a rodostói halotti anyakönyv bejegyzése tudósít.⁸⁴ A temetőt azonban idővel felszámolták, a csontokat új helyen, közös ossariumban temették el, a sírköveket pedig járólapok gyanánt hasznosították az örmény templom udvarán, s Thalyék érkezésekor a feliratok már teljesen lekoptak.⁸⁵ Csáky Mihály maradványai, Mikesével együtt, örökre száműzetésben maradtak, s legfeljebb arra van halvány reményünk, hogy sírfeliratát még annak pusztulása előtt feljegyezte valaki...⁸⁶

⁸³ Mikes CCVI. level.

⁸⁴ Thaly, 1889. 72. o. és *Uő*, 1893. 76. o.

⁸⁵ Thaly, 1889. 56. és 61–62. o., ill. *Uő*, 1893. 58. és 64. o.

⁸⁶ Seres István legújabb tanulmányában az isztambuli osztrák nagykövetre, Anton Prokesch von Osten báróra irányítja figyelmünket, aki az 1820-as évektől több ízben járt Rodostóban, s naplójába állítólag 20-30 magyar vonatkozású, latin nyelvű sírfeliratot is gondosan bemásolt. Lásd *Seres István: A törökországi bujdosók sírhelyei és a magyar tudóstársadalom. Magyar Tudomány*, 166. évf. (2006). 1466. o.

A TÖBBSZÖR HIVATKOZOTT FORRÁSOK ÉS IRODALOM RÖVIDÍTÉSJEGYZÉKE

- AR = Archivum Rákócianum. II. Rákóczi Ferenc levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Első osztály: Had- és belügy. I–X. k. Közli: *Thaly Kálmán*.
- I/VI. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. III. k. 1708–1711. Budapest, 1878.
- I/IX. Bottyán János vezénylő tábornok levelezései s róla szóló más emlékezetreméltó iratok. 1685–1716. Budapest, 1883.
- I/X. Pótlékok s betűrendes név- és tárgymutató II. Rákóczi Ferencz levéltára első osztály I–IX. kötetéhez. Budapest, 1889.
- Cseri = Cseri Mihály*: Erdély históriája. [1661–1711.] S. a. r., a bevezetőt és a jegyzeteket írta: *Bánkúti Imre*. Budapest, 1983. (Bibliotheca Historica.)
- Halász–Katona–Ólmosi*, 2004. = Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez (1873–1906). Válogatta, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és az előszót írta: *Halász Hajnal – Katona Csaba – Ólmosi Zoltán*. Budapest, 2004.
- Kt. = Kézirattár
- Mikes = Mikes Kelemen*: Törökországi levelek. (A hivatkozott részek a levelek sorszáma alapján bármely közkezen forgó kiadásban visszakereshetőek, lásd a világhálón is: mek.oszk.hu/00800/00880)
- MTAK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
- OSzK = Országos Széchényi Könyvtár
- Pethő–Kálnoky–Spangár*, 1738. = *Pethő Gergely – Kálnoky Sámuel – Spangár András*: Magyar Krónika. Kassa, 1738. és hasonmás kiad.: Budapest, 2003. (Amor Librorum)
- RMKT XVII/16. = Régi magyar költők tára. XVII. század. 16. Rozsnyai Dávid, Koháry István, Petrőczy Kata Szidónia és Kőszeghy Pál versei. S. a. r. *Komlowszki Tibor*, *S. Sárdi Margit*. Budapest, 2000.
- R. Várkonyi*, 1975. = *R. Várkonyi Ágnes*: Így élt Vak Bottyán. Budapest, 1975.
- S. Sárdi*, 1976. = *S. Sárdi Margit*: Petrőczy Kata Szidónia költészete. Budapest, 1976. (Irodalomtörténeti füzetek, 90.)
- Sz = Századok
- Szádeczky*, Sz 1908. = *Szádeczky Lajos*: Gróf Pekri Lőrincz levéltára. [I–II. közl.] = Sz, 1908. 301–324., 416–425. o.
- Thaly*, 1865. = *Thaly Kálmán*: Bottyán János, II. Rákóczi Ferencz fejedelem vezénylő tábornoka. Történeti életrajz a kuruczvilág hadjárataival. Pest, 1865.
- Thaly*, Sz 1867. = *Thaly Kálmán*: Bottyán tábornok haláláról s temető helyéről. (Újabb adatok nyomán.) = Sz, 1867. 167–176.
- Thaly*, 1889. = *Thaly Kálmán*: Rodostó és a bujdosók sírjai. Történelmi kutatások a helyszínén. Budapest, 1889.
- Thaly*, 1893. = *Thaly Kálmán*: Rákóczi-emlékek Törökországban és II. Rákóczi Ferencz fejedelem hamvainak föltalálása. 2., bőv. és számos képpel illusztrált kiad. Budapest, 1893.
- Wick*, 1941. = *Wick Béla*: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941.

THE RESTING PLACES OF RÁKÓCZI'S GENERALS AND BRIGADIERS

Summary

The mortal remains of Prince Ferenc II Rákóczi and his companions in the exile were brought to Hungary in October 1906, to be buried in St. Elisabeth Cathedral in Kassa (today Košice, Slovakia). On the 100th anniversary of the event, the author gives an account of the resting places of the generals and brigadiers that comprised the supreme military command of Rákóczi's war of independence. He does so in order to document the national memorial places on the one hand, and to encourage further research in this field on the other hand.

Surprisingly enough, little information is available regarding the burial sites of Rákóczi's 27 generals, 33 brigadiers and a further 3 officers who can be reckoned among the supreme commanders of the war of independence (Court Marshal Ádám Vay and his substitute, András Török, as well as the French Lieutenant General Des Alleurs, who also acted as a military adviser). Little (if anything at all) has been published by Hungarian authors about the careers of the foreign (1 Polish and 5 French) generals of the period's Hungarian army. There is absolutely no information about the funerals of 34 Hungarian generals and brigadiers; in most cases even the dates of death are unknown.

Out of the remaining 23 people five brigadiers were executed. László Ocskay was buried by the Franciscans in Érsekújvár (today Nové Zámky, Slovakia), Imre Bezerédj by the Trinitarians in Sárospatak. The alleged gravestone of Bezerédj is being preserved by the Hungarian National Museum's Rákóczi Museum in Sárospatak.

Although the places of the burials are known in several cases, many church crypts have been destroyed or rebuilt in the meantime and so the traces of the historical persons who had been buried there have vanished. For lack of registers of births, often written documents are not available either. Brigadier Ferenc Domokos was buried by the Franciscans in Nagyvázsony, Field Marshal Count Lőrinc Pekry most likely in Homonna (today Humenné, Slovakia) and not in Huszt (today Khust, the Ukraine) as was previously claimed by the special literature, Field Marshal Count Ferenc Barkóczy Sr. in Kassa and Major General János Bottyán in Gyöngyös. Brigadier János Csajághy was laid to rest in the Lutheran church in Pápa, General Baron István Petróczy in Necpál (today Necpaly, Slovakia). Baron Pál Andrássy was buried by the Jesuits in Trencsén (today Trenčín, Slovakia), Mihály Mikes in Csíksomlyó (today Șumuleu-Ciuc, a part of Miercurea-Ciuc, Romania). Deputy Court Marshal András Török rests on his former Nógrád County estate in a family vault in Podrecsány (today Podrečany, Slovakia). Lieutenant General Baron István Sennyey was probably buried in Lelesz (today Leles, Slovakia) and László Kisfaludy in Nick.

General István Thorockzay's tomb has survived in a family vault in Torockószentgyörgy (today Colțești, Romania). As a unique exception, Baron (later Count) Sándor Károlyi, the Hungarian commander-in-chief who concluded the Peace of Szatmár, rests in a crypt that he himself had had built in Kaplony (today Căpleni, Romania) and that was reconstructed in the 19th century.

Interestingly enough, the tombs of the leaders that were forced into exile have survived in a higher proportion. Court Marshal Ádám Vay died in Gdańsk, Poland, and his mortal remains were found intact a hundred years ago in Saint Elizabeth's Church. He was reburied in Vaja, Hungary on the ancient estate of his family. Field Marshal Antal Esterházy and Chief General Miklós Bercsényi followed Prince Rákóczi to Rodostó (today Tekirdag, Turkey). Both of them were laid to rest in the local Greek Orthodox church and their mortal remains were brought to Hungary from there in 1906. Since then they have rested in peace beside Rákóczi in Kassa. Field Marshal Simon Forgách died in Wisnowiec, Poland (today Vishnevet, the Ukraine) and was buried there by the Carmelites, but the crypts of the monastery were later plundered by grave robbers and his remains could not be identified in 1906. Rákóczi's last general, Lieutenant General Mihály Csáky had a hard life and perished in 1757. He was buried in the Armenian cemetery in Rodostó, but by the time Hungarian scholars visited Rodostó in the second half of the 19th century, the old Christian cemeteries had all been eliminated and the tombs too had been destroyed.

LIEUX DE SÉPULTURE DE GÉNÉRAUX ET DE BRIGADIERS KOUROUTZ

Résumé

Les cendres de François II Rákóczi et de ses compagnons d'exil ont été rapatriées en octobre 1906, et reposent depuis dans la Cathédrale sainte Elisabeth de Kassa (Košice, Slovaquie). A l'occasion des commémorations du centenaire, cette publication recense les lieux de sépultures des généraux et des brigadiers appartenant au haut commandement militaire de la guerre d'indépendance de Rákóczi. L'objectif est de documenter les lieux de mémoire nationaux et aussi d'attirer l'attention sur les recherches futures.

Il est étonnant, mais nous avons peu d'informations sur le lieu d'inhumation de 27 généraux et de 33 brigadiers de Rákóczi, ainsi que de 3 autres officiers généraux qui, selon certains critères, peuvent être considérés comme des membres du haut commandement (Ádám Vay, maréchal de cour et son substitut András Török, ainsi que le général de division français Des Alleurs, également conseiller militaire. La carrière ultérieure des étrangers (un Polonais et cinq Français) n'est pas ou à peine connue dans la littérature spécialisée hongroise. Quant aux Hongrois, nous ne savons rien de l'inhumation de 34 personnes et pour certains, nous ne connaissons même pas leur année de décès.

Sur les 23 personnes restantes, cinq brigadiers ont été exécutés. Parmi eux, László Ocskay fut inhumé chez les franciscains d'Érsekújvár (aujourd'hui Nové Zámky, Slovaquie) et Imre Bezerédj chez les trinitaires de Sárospatak. La pierre tombale supposée de ce dernier est actuellement conservée à Sárospatak au Musée Rákóczi du Musée National de Hongrie.

Dans plusieurs cas, nous connaissons le lieu d'inhumation sans toutefois trouver la trace de ces personnages historiques dans les cryptes détruites ou réaménagées, et souvent il n'existe même pas de document écrit (faute de registres d'état civil). Parmi eux, le brigadier Ferenc Domokos fut inhumé à Nagyvázsony, le feld-maréchal et comte Lőrinc Pekry (contrairement à l'allégation antérieure de la littérature spécialisée) reposerait non pas à Huszt (aujourd'hui en Ukraine), mais à Homonna (aujourd'hui Humenné, Slovaquie). Le feld-maréchal, comte Ferenc Barkóczy senior fut inhumé chez les franciscains de Kassa, alors que le major général János Bottyán chez ceux de Gyöngyös. Le brigadier János Csajághy repose dans la ville de Pápa, le baron et général István Petrőczy dans l'église protestante de Nécspál (Necpaly, Slovaquie), le baron Pál Andrassy chez les jésuites à Trencsén (Trenčín, Slovaquie), Mihály Mikes à Csíksomlyó (aujourd'hui Șumuleu-Ciuc, partie de Miercurea-Ciuc, Roumanie). Le vice-capitaine András Török repose dans son domaine du comitat de Nógrád, dans la crypte familiale de Podrečsány (aujourd'hui Podrečany, Slovaquie). Le baron, général de division István Sennyey aurait été inhumé à Lelesz (aujourd'hui Leles, Slovaquie), alors que László Kisfaludy à Nick.

Le tombeau du général István Thoroczkay fut conservé dans la crypte familiale de Torockószentgyörgy (aujourd'hui Colțești, Roumanie), tandis que le baron (plus tard comte) Sándor Károlyi, commandant kouroutz qui a conclu la paix de Szatmár constitue la seule exception : il repose paisiblement dans la crypte de Kaplony (aujourd'hui Căpleni, Roumanie) qu'il avait lui-même construite et qui fut reconstruite au XIXe siècle.

Il est intéressant de constater que les monuments funéraires des commandants contraints à l'exil ont été conservés en plus grand nombre. Le maréchal de cour Ádám Vay s'est éteint à Gdańsk en Pologne et ses restes ont été retrouvés en bon état, il y a cent ans, dans l'église sainte Elisabeth. Il fut inhumé sur les terres ancestrales de sa famille à Vaja. Le feld-maréchal Antal Esterházy et le général en chef Miklós Bercsényi ont suivi le prince à Rodosto (Tekirdag, Turquie). Tous les deux ont été inhumés dans l'église locale grecque avant d'être rapatriés en 1906. Depuis, ils reposent près des cendres de Rákóczi à Kassa. Le feld-maréchal Simon Forgách est décédé à Wisnowiec en Pologne (aujourd'hui Vishnevets, Ukraine). C'est là qu'il fut inhumé chez les carmélites. Ces restes n'ont pas pu être identifiés en 1906, car la crypte du monastère avait été pillée. Le dernier général de Rákóczi, le général de division Mihály Csáky partit en 1757 après une vie remplie de vicissitudes. Il fut inhumé dans le cimetière arménien de Rodosto, mais lorsque des scientifiques hongrois se sont rendus à Rodosto dans la deuxième moitié du XIXe siècle, les anciens cimetières chrétiens et leurs pierres tombales furent déjà détruits.

DIE RUHESTÄTTEN VON GENERÄLEN UND BRIGADIEREN VON RÁKÓCZI

Resümee

Die sterblichen Überreste von Ferenc II. Rákóczi und seiner landflüchtigen Kameraden wurden im Oktober 1906 zurückgebracht und im Sankt-Elisabeth-Dom in Kassa (Kaschau, heute Košice, Slowakei) zur letzten Ruhe getragen. Die vorliegende Studie gibt aus dem Anlass der Hundertjahrfeier einen Überblick über die Ruhestätten der Generäle und Brigadiere, die die obere Kommandantenriege des Heeres des Freiheitskampfes von Rákóczi bildeten. Ihr Ziel ist es, teilweise die nationalen Pietätgedenkstätten zu dokumentieren, teilweise die Aufmerksamkeit auf die weiteren Forschungen zu lenken.

Über den Beerdigungsort der 27 Generäle und 33 Brigadiere von Rákóczi, sowie der 3 Oberoffiziere, die auf Grund spezieller Überlegungen in die Riege der oberen Führung eingeordnet werden können (Hofmarschall Ádám Vay, Hof-Vizekapitän András Török und der französische Feldmarschall-Leutnant Des Alleurs, der auch militärischer Berater war), stehen uns überraschender Weise nur wenige Informationen zur Verfügung. Die weitere Laufbahn der ausländischen Personen (ein Pole und fünf Franzosen) ist in der ungarischen Fachliteratur überhaupt nicht, oder fast gar nicht bekannt. Von den Heimischen wissen wir über die Beerdigung von 34 Personen nichts; bei einigen kennen wir nicht einmal das Todesjahr.

Von den übrig bleibenden 23 Mann wurden fünf Brigadiere hingerichtet. László Ocskay wurde bei den Franziskanern in Érsekújvár (Neuhäusel, heute Nové Zámky, Slowakei), Imre Bezerédj bei den Trinitariern in Sárospatak beerdigt. Der vermeintliche Grabstein des Letzteren wird heute im Rákóczi-Museum des Ungarischen Nationalmuseums in Sárospatak aufbewahrt.

In mehreren Fällen kennen wir zwar den Beerdigungsort, aber in den inzwischen zunichte gewordenen, umgebauten Kirchengrüfte erinnert heute nichts mehr an die dort begrabenen historischen Persönlichkeiten. Mangels Personenstandsregistern existiert oftmals nicht einmal mehr ein Schriftdenkmal. Brigadier Ferenc Domokos wurde in Nagyvázsony, Feldmarschall Lőrinc Graf Pekry (entgegen der früheren Behauptung der Fachliteratur) nicht in Huszt (heute Ukraine), sondern wahrscheinlich in Homonna (Homenau, heute Humenné, Slowakei), Feldmarschall Ferenc Graf Barkóczy der Ältere bei den Franziskanern in Kassa und Generalmajor János Bottyán bei den Franziskanern in Gyöngyös beerdigt. Brigadier János Csajághy wurde in der Stadt Pápa (Poppa), General István Freiherr Petrőczy in der evangelischen Kirche in Neczpáll (heute Necpaly, Slowakei), Pál Freiherr Andrassy bei den Jesuiten in Trencsén (Trentschin, heute Trenčín, Slowakei), Mihály Mikes in Csíksomlyó (heute Șumuleu-Ciuc, Teil von Miercurea-Ciuc, Rumänien) zur letzten Ruhe getragen. Hof-Vizekapitän András Török ruht auf seinem Gut im Komitat Nógrád, in der Familiengruft von Podrecsány (heute Podrečany, Slowakei). Feldmarschallleutnant István Freiherr Sennyey wurde wahrscheinlich in Lelesz (heute Leles, Slowakei), László Kisfaludy in Nick begraben.

Auch das Grabmal von General István Thorockzay ist in der Familiengruft von Torockószentgyörgy (heute Colțești, Rumänien) erhalten geblieben. Der Kurutzen-Oberbefehlshaber, Sándor Baron Károlyi (später Graf), der den Frieden von Szatmár (Sathmar) abgeschlossen hatte, fand als einzige Ausnahme seine letzte Ruhestätte in der Gruft von Kaplony (Kapellan, heute Căpleni, Rumänien), die im 19. Jahrhundert neu erbaut wurde.

Interessanter Weise sind die Grabmale der Führungspersonen, die emigrieren mussten, in einem viel besseren Verhältnis erhalten geblieben. Hofmarschall Ádám Vay starb im polnischen Gdańsk (Danzig) und seine sterblichen Überreste wurden vor hundert Jahren heil in der Sankt-Elisabeth-Kirche gefunden. Er wurde in Ungarn auf dem Stammgut seiner Familie in Vaja neu begraben. Feldmarschall Antal Esterházy und Großgeneral Miklós Bercsényi folgten dem Fürsten bis nach Rodostó (heute Tekirdag, Türkei). Beide wurden in der örtlichen griechischen Kirche begraben und von dort im Jahre 1906 nach Hause gebracht. Seither ruhen sie zusammen mit den sterblichen Überresten von Rákóczi in Kassa. Feldmarschall Simon Forgách starb im polnischen Wisnowiec (heute Vishnevets, Ukraine). Dort, bei den Karmelitern, wurde er auch begraben. Nachdem

jedoch die Gräfte des Klosters von Grabräubern ausgeraubt worden waren, konnten seine sterblichen Überreste im Jahre 1906 nicht identifiziert werden. Der letzte General von Rákóczi, Feldmarschall Mihály Csáky, beendete sein bewegtes Leben im Jahre 1757. Er wurde im armenischen Friedhof von Rodostó begraben. Als aber in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ungarische Wissenschaftler nach Rodostó kamen, waren die alten christlichen Friedhöfe bereits nicht mehr vorhanden und auch die Grabsteine waren zunichte geworden.

Кальман Месарош

МЕСТА ПОГРЕБЕНИЯ ГЕНЕРАЛОВ И БРИГАДИРОВ КНЯЗЯ РАКОЦИ

Резюме

Праж Ференца Ракоци II и его соратников-скитальцев был в октябре 1906 года доставлен на родину и захоронен в кошицком соборе Святой Елизаветы (Кошице, Словакия). В настоящей статье по случаю столетней годовщины перезахоронения дается обзор мест захоронения генералов и бригадиров высшего командного состава армии, участвовавшей в освободительной борьбе Ракоци, отчасти в целях документирования мест захоронения венгерских государственных лиц, а отчасти, чтобы обратить внимание на дальнейшие исследования.

До сих пор имеется удивительно мало информации о захоронении 27 генералов, 33 бригадиров и трех других высших офицеров, которых на основании специальных соображений можно причислить к кругу высшего военного руководства (придворный главный маршал Адам Вай, придворный вице-капитан Андраш Терек и французский генерал-лейтенант Des Alleurs, сыгравший роль военного советника. Дальнейшая судьба иностранцев (одного поляка и пяти французов) в венгерской специальной литературе вообще не освещена или едва известна. Из отечественных героев о захоронении 34 человек нам ничего не известно, а для некоторых лиц даже неизвестны даты их кончины.

Из оставшихся 23 человек пять бригадиров были казнены, из них Ласло Очкаи был похоронен в Эршекуйваре (ныне Нове Замки, Словакия) у францисканцев, Имре Безередь был захоронен в Шарошпатаке у тринитариев, его предположительный надгробный памятник хранится в настоящее время в Шарошпатаке в Венгерском Национальном Музее Ракоци.

В нескольких случаях места захоронения известны, но они разрушились в ходе времени. В перестроенных церковных криптах ныне уже не осталось следов, более того – за неимением церковных записей – зачастую нет даже письменных документов о захоронении исторических личностей. Из них бригадир Ференц Домокош захоронен в Надважони, генерал граф Леринц Пекри (в противоположность утверждениям, имевшим место в специальной литературе) захоронен не в Хустоне (ныне Украина), а по всей вероятности в Хомонне (ныне Хуменне, Словакия), старший граф Ференц Баркоци захоронен у францисканцев в городе Кошице, а генерал Янош Боттган – также у францисканцев в Дьендеше. Бригадир Янош Чайаги нашел свое последнее пристанище в городе Папа, генерал барон Иштван Петроци находится в неспальском евангелическом соборе (Неспал, Словакия), барон Пал Андраши захоронен в соборе иезуитов в Тренчени, Михай Микеш покоится в Чикшомоле, (ныне Сумулеу-Сиук, часть Миеркуриа-Сиук, Румыния). Придворный вице-капитан Андраш Терек покоится в своем поместье в комитате Ноград, в семейной крипте в Подречани (ныне Подречань, Словакия). Генерал-лейтенант барон Иштван Сенней по всей вероятности нашел приют в Лелесе (ныне Лелес, Словакия). Ласло Кишфалуди похоронен в Нике.

Памятник генералу Иштвану Тороцкаи сохранился в семейной крипте в Тороцко-сентдьерде (ныне Колести, Румыния), главнокомандующий куруцев, заключивший Сатмар-

ский мир, барон (позже граф) Шандор Каройи в виде исключения покоится мирно в построенном им в девятнадцатом веке каплоньском склепе (ныне Каплени, Румыния).

Интересным образом места захоронений венгерских руководителей, вынужденных уйти в эмиграцию, сохранились в гораздо более благоприятной пропорции. Придворный главный маршал Адам Ваи скончался в Польше в Гданьске, его останки сто лет тому назад были найдены в полной сохранности в церкви Святой Елизаветы. Они были перезахоронены в семейном поместье в Вайе. Генерал Антал Эстерхази и главный генерал Миклош Берчени проводили своего князя в Турцию в Родошто и захоронены в Текирдаге (Турция). Оба они нашли приют в местной греческой церкви, а в 1906 году были перевезены на родину. С того времени они покоятся вместе с прахом князя Ракоци в Кошице. Генерал Шимон Форгач скончался в польской Вишневице (ныне, Вишщневитц, Украина). Он также был похоронен у кармелитов, однако после того, как монастырская крипта его была ограблена, останки его не удалось идентифицировать в 1906 году. Последний генерал Ракоци генерал-лейтенант Михай Чаки в 1757 году завершил свою скитальческую жизнь. Он был похоронен на армянском кладбище в Родошто, но, поскольку венгерские ученые-исследователи были в Родошто во второй половине девятнадцатого века, к тому времени старинные христианские кладбища уже были ликвидированы, и надгробные памятники также погибли.